„ЗАСТАВА“ излази редовно: редом петком недељом, на целом табаку, а уторником на по табака.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 14 ф. — н.
на по године . . . . . 7 ф. — н.
на четврт године . . . . . 3 ф. 50 н.
на 1 месец . . . . . 1 ф. 20 н.
За Србију (у сребру).
на годину 35 дин. на пола године 17½ дин. на четврт године 9 динара.

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 новч. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жиг плаћа се по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“ у Нови Сад у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви стају 10 новч.

БРОЈ 165. У Новоме Саду у петак 24. октобра (5. новембра) 1880. ГОДИНА XV.

ТЕЛЕГРАМ „ЗАСТАВИ.“

Загреб, 23. октобра. Суботић са своји другови интерпелисао бана због нашег црквено-народног питања Бан одговорио, да ће се обавестити и на надлежном месту настојати за повољно решење.

ИСТОК У ДЕЛЕГ. ОДБОРИМА.

⊙ Колико званични списи у „црвеној књизи“ толико и још више су усмени извештаји бар. Хајмерла у делегацијоним одборима, а нарочито у одбору угарске делегације бацили светлост на течај дипломатски преговора о источним размирицама. а особито о црногорско-турској размирици. Сад се види, како је дошло а и морало доћи до тога, да се с онаком грмљавином одпочета демонстрација противу Турске изјалови тако, да ће европски бродови из јадранског мора одпловити, као што су и допловили, без успеха, оставив Црногорце својој судбини.

Како је до тога дошло, доћи морало, то показује један поглед на течај расправа у делегацијоним одборима, а нарочито у угарском, и на изјашњења Хајмерлова у њему.

Референт у угарском одбору у извештају запита: како је дошло до демонстрације, кад се по лањском изјашњењу министра спољашњи дела очекивати могло, да ће се дићи приговор противу повреде начела неинтервенције?

Министар одговори: да се демонстрација није могла одклонити, јер би је и без учешћа ове монархије било, а није се могло допустити, да се на две миље од границе наше збуде акција, ми пак да као најближи суседи останемо пасивни; а нисмо ни то могли желити, да се така демонстрација догоди можда и у другој опаснијој области. Која би била та друга опаснија област? Бечка дипломација пристала је дакле на демонстрацију, под условом: под којим није могла друго постати него само парада, јер је условљено: да бомбардовање Уљциња не само да није наумљено, него да је управо било изкључено, и да се акција управи не противу Турске, него само противу Арнаута. Како су и Турци могли и морали то намирисати, то су они, дознав, да се противу њи никако неће, тим безопасније могли између Црногораца и Арнаута играти улогу, што су је зајиста и играли дотле, док нису на последку изишли с бојом на среду, рекав: „да ће се нападај Црногораца на Арнауте сматрати као нападај на Турску“, јер судећи, да неке велесиле, а особито суседна неће пристати на одпор велесила противу турске војске, па би сљедовао или рат међу велесилама, или — разлаз флоте, као што се и збило.

Бар. Хајмерле се изрично хвали: да је бечка дипломација играла не само темперирајућу, ублажујућу, него и ретардирајућу, успоравајућу улогу.

Из списа „црвене књиге“ изилази, да је бечка дипломација осталу одвраћала од тога: да велесиле Црну Гору позову, да она одпочне акцију противу Уљциња, да не би тим посредно на себе примиле одговорност, и морално принуђене биле упустити се у рат с Турском, ако ова, као што се доцније и изразила, нападај на Арнауте узме за нападај на себе. А у усменој обавести у уг. делегацији Хајмерле изрично каже: да ако Црна Гора пропусти, да предузме „иницијативу“, т. ј. нападај на Уљцињ од своје воље, да се и мисија флоте има сматрати за свршену. А какав би и у таком случају, да је Црна Гора од своје воље на Уљцињ ударила, био задатак флоте, то се види из услова, што га је Француска за свој приступ демонстрацији ставила: „да се са флоте ниједан топ не опали“. И тако се види, да су посљедице поступка „ретардирајућа“ велесила, а особито средње европске, биле те да се „демонстрација“ европска са флотама свела на — параду, и да је то пошло за руком, кад се Гледстон, које због своји заплета у Ирској и средњој Азији, које због устука Француске, које на последку и због непоуздања у Русију — поколебао.

Код источни Славена може овако поступање „ретардирајуће“ дипломације остати — у живој памети. На неке западне Славене пашће сенка: да су својим поступком и својим путовањем у политичну „Каносу“ томе, ма и посредно само, доста допринели или бар повладали.

И Грци ће из расправе у уг. далегацијоном одбору увидити, како њина ствар некој дипломацији а и онима, који и Грке држе за бедем противу славенства, на срцу лежи.

На изјаснење одб. референта: да би доста било, кад би министар изјаснио се, да се он и у грчком питању неће дати увући у какву ратну акцију противу Порте, одговара министар: да ће по свој прилици у акцији сила у још отвореним источним питањима у обште наступити лаганија „темпа“; он дакле неће да се ближе изјасни о грчком питању и његовим жељама у том, јер то питање није актуално. За најближе време свакако ће бити применљиво референтово изјашњење. По томе дакле оно питање, које је управо први повод дало састанку берл. конференције, можда с тога, што је Енглезка тим хтела Французку за акцију у обште придобити, сад би већ престало бити и — актуално.

Но и пак на сумњу Д. Силађа: да би и у погледу грчког питања могли постати таки заплети, као што су се појавили код црногорско-албанезког питања, и на питање његово: да ли ће се поступак, који министар мисли да употреби у црногорском питању, употребити и на могуће грчко-арнаутске заплете, одговара министар: да ће у грчком питању истина стојати на становишту „медијације“, т. ј. простог дипломатског посредовања, али да у избору средстава за то посредовање мора себи пуну слободу задржати. Силађи, кога смо разговор са Ригером читати могли, упућује на изредну важност арнаутског живља за Аустро-Угарску.

И гр. Андраши изражава: да је референтово питање тако разумео, да се оно односи на најближу будућност; да признаје важност они живаља, који служе за бедем спрам поплаве славенске; али да „наш“ интерес за те живље не може дотле ићи, да њима за љубав Турску жртвујемо, а да не буде топрв кога, који би њено место заузети могао; с друге пак стране да би изјаснење пасивности за сва времена у грчком питању толико значило, колико симпатије Грчке без силе и нужде жртвовати. Дакле опет: „ibis redibis“ — да шта ми ти, да штам. А ко би био тај — заменик Турске?

На питање радозналог туркофила Чернатоњије: да ли се исто тако велика ревност употребљује и на услове берл. уговора, који не терете Порту, одговори министар: да се прави преговори о том нису водили, тек се од неки велесила, а особито с наше стране наваљивало на испуњење поједини нерешени тачака; али за уједињење у тим тачкама било је тим мање повода, што и без тога на гдеком месту превлађује жеља за новим конференцијама и новим саветовањима, а то би берл. уговор могло само још већма слабити.

И тако да се берл. уговор тобоже још већма не слаби, могу и тачке тога уговора о Грчкој, па и Црној Гори остати на — папиру.

И тако је овогодишња дипломатска радња показала, да се питања на истоку не могу решавати дипломатским „црвеним књигама“, него на „црвеним пољима“, и решење с пролећа и опет одпочети може, одкуда је и овогодишња берл конференција почела била, с грчким питањем, али — на други начин.

ПИСМА ИЗ ЗАГРЕБА.

I.

31. октобра 1880.

Брзојавио сам вам, да су Срби заступници на овом сабору закључили, да још за трајања овог саборског састанка изнесу на среду питање о повреди наше црквено-народне автономије наименовањем „администратора“ патријаршије и митрополије српске. Сада ћу вам у главном потезу да нацртам, како се читава та ствар развијала и докле је до овог часа доспела.

Одма при почетку овог саборског заседања повела се међу појединим српским члановима овог сабора у приватном саобраћају реч, да би крајње време било, да Срби заступници једним чином свој положај на овом сабору обележе, а наиме, да изазову владу бана Пејачевића, да се очитује напрема српском питању, које се све то више на видик помаља. Нарочито је то у дужности оних српских заступника, који се данас налазе у табору владине странке и који владавину бана Пејачевића потпомажу својим гласовима, који су тако рећи одлучни при садањим одношајима саборских странака. Хрвати од опозиције и тако пребацују, да су их Срби скоро сви напустили данас, кад су се они у борбу против мађаризације упустили и да помажу „копати гроб“ овој домовини. Кад се при томе на ум узме, да су баш ти Срби заступници, који су данас у владиној странци, заснивачи оног черевићког програма, који је истина у неку тајанствену маглу завијен, ал од ког је ипак толико пробило на свет, да Србима ваља напрема хрватској навали и потискивању устати у обрану српског имена у овој земљи и културног нам развоја: онда је баш тих људи света дужност, обзиром на прошлост и искуства, у тој прошлости стечена, обзиром на расположај странака у овој земљи и на готово одлучујући вотум њихов, да једним чином, позвав бана Пејачевића на очитовање у српском питању, или оправдају своје дојакошње потпомагање Пејачевића, ако би оно повољно испало, или у противном случају да ступе у опозицију, наравно уз очување свог српског обележја.

Све те мисли, које су се у овом добу тако рећи саме од себе памталe и српске заступнике у напред покретале, падале су у време, када се глас у нашем народу за сазив конгреса почео све то више и на све стране да разлеже, када су поред српских општина и епархијске скупштине стале на браник за очување наше црквено-народне автономије, те је услед тога по све природно и разумљиво било, да су српски заступници осетили потребу, да и свој глас на овом сабору придруже гласу народном и да за овај мах у истицању тога питања огледају свој положај не само напрема влади бана Пејачевића и његове странке у сабору, него и напрема осталим хрватским странкама.

Питање српске автономије тиче се такође и Хрвата. По постојећој нагоди, ова је земља у питањма народне просвете посве автономна. Како пак српски народ живи не само у ужој Угарској, него и у троједној краљевини, то је и питање српске црквено-просветне автономије и питање о мери утицаја бана хрватског напрема утицају угарског министра-претседника на те ствари, уједно питање од државноправног значаја и замашаја. Има ће се дакле у овој прилици да покаже, колико ће хрватске странке бити заузете за нашу праведну ствар онда, кад би тиме уједно и своје право заступали.

То је, што у овај мах олакшава положај српских заступника на овом сабору и донекле им допушта, да издашније и одлучније ступе у обрану повређене нам народне тековине. Како ће српски заступници све те прилике употребити, то ћемо видети за неколико дана. Досада је ово, што вам могу јавити о њиховом делању: Они су се састали, колико их је овде на окупу било у три маха. На првом састанку повео је реч др. Суботић и изјавио је, како је нужно, да се поред опште жеље народне, изјављене у општинама и епархијским скупштинама и поред заузимања српских посланика на пештанском сабору чује такође и наш глас одавде у обрану повређене нам автономије. С тога је позвао заступнике, да се поразговоре, мисле ли, да треба што у том погледу учинити, и ако мисле, да се изјаве, којим би путем и начином ваљало ту ствар предузети. После дужег разговора сложила су се мнења у томе, да се свакако још у овом заседању саборском изнесе на среду то питање, било у облику предлога за одлуку, било у форми интерпелације, колективно од свих потписане. За одлуку је говорио заступник ердевичког среза, за интерпелацију заступник румског. Барон Живковић изјавио је, да би влади више конвенирала интерпелација и мисли, да би се задовољити могли, ако бан претходно обећа, да ће на интерпелацију стављену одма и то повољно одговорити. Кад је пак заступник Ђурђевић изјавио, да ће у том случају, ако се изабере пут интерпелације, још у овом заседању засебно изнети на среду питање о српском имену, онда је Живковић рекао, да би се тим путем могла произвести реакција и да би баш морао поред најбоље воље тргнути натраг. С тога мисли, да ће удесније бити, да се за сад ништа друго не дира, него само оно прво питање, па ма било и у форми одлуке. И др. Суботић изјавио је, да ће питање о српском имену и српској школи на тапет изнети.

После ове размене мисли, одлучило се, да се бану Пејачевићу претходно ради његове интерпелације преда промеморија о том питању и да се неколико дана почека на одговор банов, пак онда, да се коначно одлучи, шта ће се и како подузети. Др. Суботић примио је на себе да састави ту промеморију.

На другом састанку прочитана је и прихваћена та промеморија. Заступник Ђурђевић није тога пута у Загребу био. Међутим — решено је, да се из конференције брзојавом позову и остали отсутни чланови. Усљед тога је отправљен брзојав и горњо-карловачком епископу Теофану Живковићу и овај се већ и одазвао том позиву.

На трећем састанку реферисали су они, који су бану промеморију предали, осталима и јавили им, да ће бан до понедеоника (1. новембра) дати свој претходни одговор у тој ствари. Тога дана дакле би ће и опет састанак српских заступника и тада ће се решити коначно.

„ЦРВЕНА КЊИГА“.

Из тако зване „црвене књиге“ бечке дипломатије о турско-грчком пограничном питању, о бугарско-романској пограничној размирици, о турско-црногорском пограничном питању и о репатрирању бугарско-мусулмански бегунаца саопштисмо партију, што се односи на турско-црногорско питање, и то по изводу други листова о томе. За нас управо ово питање има највећег интереса, а како су дипломатски преговори о другим питањима, а нарочито о важнијем грчком питању до сад јалови остали, то би поближи извештај о течају ти преговора по „црвеној књизи“ тим мање био занимљив, што је из сувременог течаја ти преговора и онако доста што је важније изишло на видик.

Ми ћемо се дакле дотаћи само неког важнијег места, које се у „црвеној књизи“ односи на Грке, а о црногорском питању, навешћемо не само речимице нека значајнија места у реченој књизи, него и неке важније ноте, у изводу, али у дословном и тачнијем, него што се исти налазе у реферисаном „резиме-у“, у извештајним изводима. Особито пак ћемо истаћи оно, што карактерише дух, правац и смер бечке дипломатије.

1. Грчко питање. Ту је значајна нота гр. Андрашија од 7. јуна п. р. 1879. гр. Карољиј у Лондон. Из ње се види, како је гр. Андраши мислио о значају Грка према Словенима на истоку. Нота гласи:

„Чини нам се, да није са свим безопасно, поставити начело, да се Јањина Грчкој не уступи. Ми тако схватамо, да је граница, као што ју је конгрес означио, Јањину захватила. Може бити, да би се Грци за овај час збиља с оним задовољили, што би им се дало; но они би при том своје тражбине гледе Јањине, које се оснивају на јевропској изреци, уз протест задржали, и цељ конгреса, да се Грци релативним задовољењем од источних Словена одвоје, не би била, крај свих великих жртава, постигнута Ми мислимо, да се не треба никаким уступањем задовољити, које скупо кошта а које Грци само као наплату a conto сматрају; чини ми се, да је опортуније и у већем портином интересу, да и Јањину да, па за то у размену да добије могуће јамство, да ће мир с те стране бити трајашан; то би се јемство у том састојало, што би Грчка после таког

решења морала изјавити, да је задовољна и вамирена, и не би могла тако на скоро нове тражбине истаћи.“

2. Црногорско питање. Док се то питање још врзло око предаје берлинским уговором Црној Гори намењеног Плава и Гусиња, Горчаков је оправио на руског посланика у Бечу ноту од 11. декембра по рим. 1879. г., из које се ово место саопштава:

„. . . . . Ми налазимо, да је ситуација несносна. Берлински се уговор не извршује, крв се пролева и Црна Гора се упропашћује, држећи знатну војску на ногама. Ако Порта не може добра стати за своју војску, онда присутност исте само храбри и потпомаже арбанашки отпор. То је ратно стање међу Турском и Црном Гором. Ми предлажемо, да се у Цариграду учини енерђичан колективан корак, те да се Порта позове, нека силом изврши берлински уговор у погледу Гусиња, или ако нема за то снаге, нека своју војску с места на траг повуче, онда би можда одашиљање јевропских делегата могло спречити сукоб.“

Хајмерле је са своје стране послао своме посланику у Петрограду телеграм од 13. декембра по рим. 1879., који овако гласи:

„Данас сам бар. Косјеку наложио, нека на Порти свим енерђијом настоји, да она без даљег одлагања изврши предају Плава и Гусиња Црној Гори, јер нам се за то више пута обвезала, па и сам рок томе означила. На основу њезиних обећања ми смо Црну Гору одвраћали, да не поседа силом те округе. Ако она у последњем часу не испуни обвезе, што их је пред Јевропом и нарочито према нама на се узела, она ће створити заплет, који би могао много више захватити, но што вреди Гусиње.“

У ноти од 13. декембра рим. 1879. хајмерловој посланику Косјеку у Цариграду стоји:

„Од месеца септембра Порта нам је више пута формално уверење дала, да ће извршити предају Плава и Гусиња, као што берлински уговор наређује

Она захтеваше само кратак рок, да спреми, што је преко нужно. Ми смо њена обећања код Црне Горе потпомагали и успели смо, те кнежевину задржали, да области, што су јој осуђење, не поседне силом. На послетку Порта канда хтеде учинити крај устезању. Она јави, да је Муктар-паши наложила, нек у року, што га он сам одреди, изврши предају, и да му је довољан број војске на расположење стављен.

Сад дознајемо, да је Муктар паша изјавио, како не може добар стати за своју војску, ако узмора силу употребити. Ми се веома дивимо тој новој сметњи, која очевидно противуречи свим изјавама, које нам је Порта још пре кратког времена дала. Постојаним устезањем ствар је, жали боже, дотле дошла, да је судар неизбежан, ако се Порта још у последњем часу не одлучи, да обвезе, које је према Јевропи и посебно према нами на се узела, не испуни. Што се пас тиче, наши су се труди код Црне Горе исцрпли. Нека Порта помисли, каке би заплете судар могао изазвати и да би њихов значај могао далеко надмашити важност обе спорне области.“

У ноти од 22. декембра рим. пише Хајмерле Косјеку у Цариград:

„Ми нисмо никад захтевали, да Порта отпор гусињана оружјем сломије, но ми остајемо при том, да изврши уступање тих области, на што се својим обећањем а и одредбама берлинског уговора обвезала. Ми не сумњамо о искрености њених намера, али морамо констатовати, да је садашња ситуација онака иста, кака беше пре подруг године, и да преговори, што се од три месеца воде, нису још ни до каког резултата довели“.

У след вишекратног посредовања аустро-угарског заступника буде на послетку 17. дек. 1879. Муктар-паши заповеђено, нека пошље повереника, који ће предају извршити. У једно буде издана прокламација и у њој речено, да плавско-гусињско становништво не припада више султановој држави. Но и пак не дође до предаје, но до сукоба међу Црногорци и Арбанаси.

Кад се видело, да се Гусиње и Плаво не могу на миру добити, искрсне предлог талијанског посланика о замени речене са семском области. Кад се и тај план разбије о познати турски маневар, којим су Арнаутима времена дали, да од турске редовне војске остављене позиције заузму, а у то и у Енглеској дође Гледстон на владу, изиђе на среду предлог о предаји Уљциња, и први траг о томе ввди се у „црвеној књизи“ под датумом од 25. маја по рим. 1880., но не види се, од куд.

Из те стадије саопштавамо ноту Хајмерла гр. Дупском у Цариграду од 1. јула по рим., која гласи:

„Едем-паши, који ме је јуче посетио, енерђички сам препоручио, да својој влади разбије сваку илусију о положају. Нека се она махне тога, да рачуна на раздор међу силама или да мисли, да ће кабинети моћи допустити, да њини закључци, било у црногорском, било у грчком питању, не ће бити остварени. Крајње је време, да Порта увиди погибао, која јој из близу грози, и да се махне тога, да у затезању свој спас тражи.

„На то ја поведох реч специјално о одговору, што га је Порта дала на идентичну ноту у погледу црногорског питања. То је нов корак на старом путу. Морам признати, да налазим, да Порта у целој ствари по све нема право. Потешкоће због Плава и Гусиња служиле су јој само за излику, да може војску слати која канда није одређена за извршење, него за осујећење берлинских одредаба, бар кад се она показла, тако је изгледало пре, но и како друкче. У интересу и на жељу Порте, да се не би од ње захтевало, да раздваја мусулманске поданике, углављен је априлски меморандум. Ту нову обвезу не само да Порта није испунила, него је посведечено, да се отпор организује; на њене очи уредили су се одбори, намет ударан, оружје раздељивано и још се дан данас Арбанасима одвлачи сва она храна, без које се одавна не би могли скупљати. Сад, кад Јевропа последњи апел на Порту управља, она одговара, иштући не ограничен рок, а нема никака знака, да она озбиљно хоће да испуни своје обвезе.

„Силе морадоше други компенсацијони предмет означити. Предаја истог јест још у портиној руци. Њен највећи и најпречи интерес јест, да тај план усвоји и помогне, да се лојално оствари. Нек она премери опасност, која би у том лежала, кад би се силе увериле, да Порта не поштује ни своју, ни реч сила. И то све због области, која има 5000 душа. Нека Порта пази, она игра за врло мали добитак врло велику игру.“

Сад искрсне план демонстрације са флотом.

Из те стадије саопштавамо телеграм од 3. јула рим. 1880. посланика у Лондону, гр. Карољија, бар. Хајмерлу, која гласи:

„. . . . Лорд Гренвиљ ми је са свим поверљиво ову мисао саопштио, од које се он сигурно успеху нада и којом би се онда и решење грчко-турске пограничне ствари олакшало.

Црногорског кнеза, који се до сад уздржавао, да сам не започне кавгу, јер се нада, да ће посредовањем сила упитни прираштај земљишта добити, требало би позвати, да под заштитом демонстрације јевропске флоте својом оружаном силом досуђену му област поседне. У тој демонстрацији флоте учествовале би у начелу све велике силе, у ствари пак према конивенцији сваке поједине. Бродови не би повели војску, која се може искрцати, но кад би поједине ратне шајке повеле односно одељење поморске војске, те се тако на Бојани или чак са Скадарском блату показле, то би се, по мишљењу лорда Гренвиља, показло као корисно средство како против арбанашке лиге, тако и против отпора Турске.

Само се собом каже, да би се акција сила морала ограничити на одређену циљ и да би свака од њих у на пред морало одустати од сопствених циљи и пробитака.“

Хајмерле телеграфује 6. јула рим. у Лондон овако:

„Чини нам се, да није саветно, директно позвати Црну Гору, нек оружаном силом поседне област, што јој је досуђена.

„Таки би позив одговорност за све последице с Црне Горе, која канда је слабо рада акцији, на силе пренео, и учинио их морално обвезанима, да Црну Гору осигурају од сваког неуспеха, евентуално да рат ратују с Арбанасима.

„Посланици из Цариграда ставили су идентичком нотом од 14. (26.) јупа Порти алтернативу, или да уљцињски аранжма уствоји, или да одмах изврши априлски меморандум, који још важи.

„Ако Порта у кратком року, који ће се одредити, једно или друго не учини и онда кнез Никола у след противљења портиног у акцију не усхте ступити, ода смо готови, да суделујемо у демонстрацији флоте под Уљцињем у корист Црне Горе. Колективан поступак свију сила под каутелама, као што их је лорд Гренвиљ означио и Ви на крају свог телеграма од 3. јула (рим.) означили, претпостављамо и ми сваком другом модалитету; у на пред би се могло одредити, да свака сила од прилике са два брода учествује.

„Ми схватамо, што лорд Гренвиљ не препоручује, да се поведе војска, која би се могла искрцати. Ако бисмо у опште то могли допустити, онда би та војска морала, да би се могла од сваке изненадности сачувати, бити доста велика. Осим тога би се при том без сумње појавиле многе потешкоће у погледу разних детаљних питања, као нпр. како да буде војска састављена, ко да јој заповеда, колико да траје окупација итд., и сразмер питања могао би евентуално нарасти до рата с Турском.

Тако би се исто морало и од отог одустати, да флотила уброди у Бојану, јер би на бродове при води, која је лети одвећ плитка и сваки час расте и опада, а осим тога река врло кривуда и има многе броде од шљунка, непријатељ с оба бока ударао, те тако би они дошли у незгодан положај, па ако би вода све једнако опадала, не би се више могла на траг повратити, као што се ово дава збиља догодило са два трговачка пароброда, који плитко броде. Све те и још горе прилике важе за евентуално продирање у Скадарско блато“.

Карољи телеграфује 7. јула рим. 1880. Хајмерлу.

„Лорд Гренвиљ, коме сам садржину телеграма од 6. о. м. (рим.) саопштио, усваја скоро све тачке. Он се слаже с тим, да се кнез црногорски не позове директно, да удари, као год и с тим, да се свако одрече свог сопственог пробитка. Његове информације слажу се с наводима Ваше Екселенције у погледу тешкоћа бројења по Бојани. И пак он мисли, да би се ти детаљи као отворена питања могли евентуално оставити расуђењу заповедника флоте“.

Бар. Писети телеграфује Хајмерлу из Берлина 12. јула рим. 1880. ово:

„Скупа с другим силама немачка је влада готова, да покаже заставу у уљцињским водама, но у напред одбија свако суделовање у евентуалној даљој акцији за Црну Гору“.

Русија је не само задовољна са флотском демонстрацијом, него посланик у Петрограду извештава о разговору са Гирсом, руским горчаковљевим заменником, овако:

„У тронедељном року која треба Порти ставити за извршење априлског меморандума и иза ког прети флотска демонстрација, види г. Гирс средство, од ког се он успеху нада. Он се нада, да ће исто у Цариграду изазвати спасоносан страх, а може бити, да ће силе ослободити од нужде, да приступе демонстрацији флоте, што би најпожеланије било.

Ако и пак узмора демонстрације бити, онда он само може желети, да иста не учини утисак половне мере, јер онда опет не би ништа постигла.

По томе канда је он од прве од Ваше Екселенције стављене резерве, „да црногорски кнез не буде позван, да заподене непријатељство, него да се то остави његовој одлуци,“ у неколико био погођен, те мишљаше, да би се тим у напред прејудиковало суштини енглеског предлога, по ком би се Црној Гори „помогло, да се и самом силом стави у посед Уљциња.“ И пак он уважи од Ваше Екселенције наведене разлоге, по којима силе и пак не могу узети на се одговорност за евентуални неуспех Црне Горе, те на послетку рече, да ће и пак све стојати до мудрог држања црногорског кнеза и савета, који он буде усвојио.

Што се тиче друге тачке, Г. Гирс слаже се са свим с Вашом Екселенцијом, да се треба чувати искрцавања војске. То би већ само по себи премашило појам демонстрације — или ће бити доста, само да се страни ратни бродови појаве на обали, да на становништво учине моралну присилу, или би се силе морале сложити за активан војени поступак — подузеће, коме се значај не може доглед дати, које би само врло лако сам споразум сила могио нарушити и смеру, за којим се иде, пре шкодило, него ли хаснило. И у овде саопштеном енглеском предлогу о искрцавању војске на сухо није било речи. „Ми би најмање били они, који бисмо искрцали војску тамо доле.“

Кад се поговарало о саставу „записника о разинтересовању,“ тј. да се свака велесила одриче какве властите користи при демонстрацијоном поступку, Хајмерле, хотећи, да се акција ограничи на црногорску и грчку ствар, телеграфује гр Голуховском у Париз 20. јула рим. 1880. ове побуде томе:

„Француски посланик питаше ме, за што предлажемо, да се умету речи „у погледу црногорског, а евентуално и грчког питања“, додавши, да би то у публици могло учинити утисак, као да за друга питања не треба да важи иста несебичн ст. Ја му одговорих, да ми сматрасмо за нужно, да се горње речи умету, јер се од лорда Гренвиља наведене прецеденције такођер тицаху само конкретних питања и јер само у погледу црногорског и грчког питања може бити речи о сложној акцији сила.

Позивам Вас, да те разлоге Г. Фресинету поверљиво саопштите, и да разложите, да израз „нови аранжмани“ за одвећ слободан сматрамо, и у опште не желимо, да се с одвећ многим новим аранжманима, који би до нових потешкоћа могли довести, на среду излази.“

Очевидно је, да је бечка дипломатија тим се посредно оградити и осигурати хтела, да се не потегне босанско-херцеговачка ствар.

Доносимо телеграм Пазетија из Париза Хајмерлу од 29. јула рим. 1880. Исти гласи:

„По гласу телеграма немачког пословође из Лондона француска влада чини свој пристанак на идентичну ноту ради Црне Горе зависним од услова, да се на демонстрацијону флоту не узме војска, што се може искрцати, и да не буде ни један метак избачен.“

Хајмерле поручује Калису у Цариград 14. септембра 1880. ово:

„Мистр Гошен добио је инструкције, да при скорим предстојећој предаји колективне ноте ради црногорског питања према Порти узме озбиљну и строгу реч и да даде израза очекивању, да ће она своје обвезе неодложно испунити.

Нека Ваша Екселенција изволи у истом смислу деловати, турској влади што очевидније прикасти одговорност, што на њој почива, и упозорити је на опасности сваког даљег одлагања. Ставите се и у споразум о томе с Вашим осталим друговима.“

За тим долази колективна нота велесила од 3. (15.) септембра с оним тима условима, за тим колективна нота велесила од 14. (26.) септембра, нота султанова од 21. септембра (3. октобра) и на послетку изјашњење портино од 29. септембра (11. октобра), и тим се „црвена књига“ о црногорском питању завршује.

Из „црвене књиге“ о Аустро-Угарко-српској размирици.

Као што смо у чланку у бр. 162. нашег листа напоменули, да ћемо саопштити оне три ноте што највећма обележавају Аустро-Угарско-српску размирицу ради склапања трговачког уговора, то их ево доносимо.

I.

Бар. Херберт Г. Ристићу у Београду.

Београд 16. (4.) јуна 1880.

По што је енглеско-српски трговачки уговор од 26. (14.) јануара о. г. обнародовањем у званичном листу „Српским новинама“ од 16. (28.) маја о. г. бр. 119. у живот ступио, то је ц. и кр. влада заинтересоване Аустро-угарске кругове о законитом стању обавестила, које из тога чина, што је поменути уговор закључен, по нашу трговину истиче и које се у овом даје ресумисати.

У смислу нашег трговачког уговора с Високом Портом од 22. (10.) маја 1862., којим се одређује, како да се поступа с најповлашћенијим народом, и према јемству status a quo, садржаном у 37. чл. берлинског уговора, стоји Аустро-угарским увозачима од воље, да бирају, или да се примени царинска тарифа, којој је њихова роба данас у Србији подложна, или да плаћају пристојбе ad valorem, као што је углављено у енглеско-српском уговору.

Надахнуто жељом, да стане на пут сваком на то односном неспоразуму, наложило ми је ц. и кр. министарство, да кнежевској влади ово саопштим с молбом, нек иста изволи царинским властима кнежевине таке нанутке дати, који одговарају ситуацији, каква данас постоји за Аустро-угарске увозаче.

II.

Г. Ристић бар. Хајмерлу у Београду.

Београд, 2. (14.) јула 1880.

Примио сам ноту, коју је Ваша Екселенција 16. јуна (по нов. кал.) на ме управила у погледу ситуације, каква ће од сад за Аустро-угарску трговину настати у след чина, што је енглеско-српски трговачки уговор закључен. По навору Ваше Екселенције, зајамчење status-a quo, садржаног у 37. чл. берлинског уговора, и ексистенција аустријско-турског уговора од 22. (10.) маја 1862. имала би последицу, да се Аустро-угарским увозачима остави избор, или да се примени садашња српска царинска тарифа или она права, што су углављена нашим уговором с Енглеском.

Кнежевска је влада ноту Ваше Екселенције проучила свом пажњом, коју она заслужује.

У след тог проучења мислим, да морам В. Екселенцији приметити, да се 37. чл. берлинског уговора, установљујући, да се на садашњим условима трговачких одношаја кнежевине к осталим државама ништа не мења, просто на то ограничава да се status quo одржи, док се не склопе нове погодбе, т. ј. да се одржи оно стање ствари, какво у Србији беше, кад се уговор склапаше.

Кнежевска влада мисли, да је берлински конгрес Аустро-Угарској хтео да осигура повластице, што су уговором од 1862. год. утаначене, он би о Србији уметуо у уговору клаусулу сличну оној, која је у 8. чл. за Бугарску уметута, клаусулу, која вели, да важе и даље трговачки и уговори о бројењу, као год и све конвенције и погодбе, што су закључене међу страним силама и Портом и што и данас важе.

Већ паришки је уговор Србији осигурао пот пуну слободу трговања; али баш и кад не би тог уговора било, берлински својим 37. чл. не би допуштао, да се уговор од 1862. год. узме за темељ, на ком се на Аустро-угарске припаднике могло применити поступање као с најповлашћенијим народом, јер уговор од 1862. има стипулација, које су са свим противне сличну разлагању.

У 2. чл. стоји: „Тако се исто одређује, да се стипулацијама данас, 10. (22.) маја 1862. потписаног уговора не намерава, изменити што на status-у quo, који у кнежеванама Молдави, Влашкој и Србији у погледу увозних и извозних права опстоји.“

Та клаусула показује, да је Србија изреком искључена из погодбе, коју се Аустро Угарска у трговачком погледу с Турском закључила. Status quo, о ком 37. чл. берлинског уговора говори, могао би по томе бити само примена тарифа, које од закључења уговора постоје и на којима није Србија ништа мењала.

Из претходних разматрања излази, да Аустро-угарска домаћа роба не сме злоупотребљавати установе уговора од 1862., да би у погледу царине могла искати поступак као с најповлашћенијим народом.

По што на послетку 37. чл. берлинског уговора наређује, да се status quo одржи, док се не закључе нове трговачке погодбе, и по што нас је ц. и кр. влада предусретљивим посредовањем Ваше Екселенције позвала, да пошљемо у Беч поверенике, да закључе трговачки уговор, то мислим, да не би опортуно било, да се накнадно

расправља о предмету садашње ноте, и да ми много пре треба да ступамо у савез, како би убрзали закључак коначних погодаба, из којих ће, као што се надамо, понићи очевидна поправка наших међусобних трговачких одношаја.

III.

Бар. Хајмерле г. Пинтеру у Београду.

Беч, 30. (18.) јула 1880.

У ноти својој од 2. (14.) о. м., која ми је с извештајем од 17. (5.) о. м. поднесена, узима српска влада у претрес наш положај према енглеско-српском трговачком уговору од 7. фебруара (26. јануара) 1880., па долази до закључка, да се нашем извозу у Србију не може признати најповлашћеније поступање и отуд потичуће право нашим трговцима, да бирају између установа автономне српске царинске тарифе и вредносне царине енглеско-српског уговора.

Ц. и краљевска влада мислила је, да изјавама српске владе не треба да одрече опширно расуђење. Проучење од српске стране постављених разлога није и пак могло у нас потрести уверење, да наша на постојећим уговорима основана тражбина, да се с нашим увозачима поступа на основу најповлашћенијем, те по томе да по енглеско-српском уговору могу слободно бирати у погледу наплаћивања царине, — не стоји ван сваке сумње.

По што кнежевско-српска влада само 37. чл. берл. уговора признаје као правни темељ за пресуђење предлежећег питања, приказује она пре свега трговачки уговор с Турском од 22. (10.) маја 1862. као застарео, али у даљем току свог разлагања и пак она гледи, више претпостављајући, да из адицијоналног акта, 2. тачке, к том уговору, изведе закључак, да Аустро-Угарска нема права на најповлашћеније поступање.

Нужно је, да се покаже, да не стоји ни једно, ни друго разлагање.

И ми стојимо потпуно на становишту берлинског уговора.

Кад пак Србија из 37. чл. хоће да изводи закључак, да је берлински уговор само фактично стање, као што тада постојаше, без обзира на даљи уговорни темељ до закључка нове погодбе одржао, онда се и нехотице примедба намеће, да би се у том случају за цело изабрао други текст, да би се можда говорило само о трајању „relations actuelles du commerce“ („актуалних (постојећих) трговачких одношаја“). Међу тим је изреком одређено, да и даље трају „conditions actuelles des relations commerciales“ („актуални (постојећи) услови трговачких одношаја“), и под отим се не може ништа друго разумети, него status quo уговорних и автономних законитих одредаба.

Српска се влада позива и на одредбу у 8. чл. у погледу Бугарске, где је изреком углављено, да и даље важе постојећи трговачки и пловидбени уговори, те мисли, по што таког додатка у погледу Србије у 37. чл. нема, да може из отог изводити закључак, да берлински конгрес није схватио, да за Србију и даље постоје уговори, што их је Порта закључила. Ми не можемо ту примедбу да признамо да је добра, јер у Бугарској се status quo de jure, тј. обвезе, што потичу из трговачких уговора, потпуно слаже са status-ом quo de facto, што у Србији није случај, те с тога се морао овде узети општи израз, под којим се подразумева и status quo de jure и онај de facto.

Ми бисмо још даље могли приметити, да, као год што у берлинском уговору турски трговачки уговор од 1862. године није поменут, да тако исто није означено, да се под status ом quo подразумева српска царинска тарифа од 1864. год., те да се по томе само ова последња не може прогласити правним темељем; даље, као год што уговор од 1862. год. није изреком признат, да даље важи, тако исто није речено, да престаје, што би било врло нужно погледом на његову дотадашњу важност.

Одлучан значај пак морамо дати разлогу, да би и свако диференцијално неповољније поступање с нашим извозом садржавало већ у себи битну и одлучну измену status-a quo. При томе стављамо се на становиште, што га Србија заузима, па се питамо, како се може тврдити, да се stasus quo ни најмање не мења, кад престаје најважнији услов нашег трговачког промета са Србијом, бар тако исто поступање с увозом, подједнако наплаћивање царине на робу. Практички моменат, е да ли искључење Аустро-угарских провенијенција од избора вредносне царине енглеско-српског уговора наш извоз у појединим случајевима више или мање, или можда ни најмање не оштећава, не ћемо овде да разбирамо. Начеоно пак чини нам се, да се тако решење не може допустити и да је српским тумачењем 37. чл. само собом искључено, по ком (тумачењу) би у берлинском уговору зајемчен stasus quo за Аустро-Угарску без њеног одобрења и једностраном наредбом Србије in pejus (на горе) изменут био.

Кад даље српска влада у својој ноти од 2. о. м. изриче назор, да је у I. чл. турског трговачког уговора од 22. (10.) маја 1862. садржана клаусула о највећој повласти у својој примени на Србију 2. заглављем адицијоналних аката уништена, то јој морамо дотичну одредбу у целини саопштити. Иста гласи: „Il est également arrêté que par les stipulations du Traite signé ce jour d'hui on n'entend rien changer au statu quo actuellement existant dans les Principautés de Moldavie, de Valachie et de Serbie relativement aux droits d'importation et d'exportation“ („Такође је закључено, да стипулацијама (уговорним опредељењима) данас подписанима не мисли се ништа променити у стању, које актуално (дејствително) постоји у кнежевинама Молдаве, Влашке и Србије у односу на право увоза и извоза.“)

По томе дакле не треба на Србију да се примене само у уговору од 1862. год. утврђена 8-постотна царина, а из старијих уговора потичући status quo од 3% треба да се одржи. У свим другим одношајима, што се не односе на status quo relativement aux droits d'importation et d'exportation (status quo (постојеће стање) у односу на права увоза и извоза) важе и за Србију одредбе уговора од 1862., јер иначе тај додатак нема циљи. Да то може бити једино добро тумачење и да се није намеравало, да се и друге одредбе главног уговора адицијоналним актима модификују, показује и увод и остала садржина адицијоналних аката, тако исто као год и цитирање истих у 7. чл. уговора самог као особито, повлашћено уређење промета преко граница, што се непосредно једна с другом додирују. Но природни смисао тих стипулација још више потврђује тај назор. У I. чл. уговора изречено је највеће повлашћење безобзирно, неограничено и изреком за све будуће, не предвиђене случајеве, као што одговара природи клаусуле; осигурана су права за будуће, практичке случајеве и зајамчена најмања мера трговачко-политичких повластица за све случајеве. Што је осим тога накнадно још углављена извесна, мала мера царине и дато повлашћено поступање с нашим извозом, те по томе неко првенство уступљено, то још у време, кад је уговор закључиван, није било противуречја међу обема стипулацијама, јер минимум важи баш онај случај, да првенство ма на који начин буде без уплива. Једностраном наредбом српске владе тај се одношај никако не може уништити.

Но баш кад би српско схватање право било и кад се одредбе уговора од 1862. год. не би могле на Србију применити, то би наша правна тражбина, да се с нама по најповлашћенијем начину поступа, важила већ и у след старих портиних уговора и капитулација, као год и по пожаревачком уговору од 15. (27.) јуна 1718., који сви потичу из доба, кад Србија још не имађаше автономије и који у нашу корист установљују начело највеће повлашћености.

На примедбу, што је у српском одговору додирнута, да је Србија паришким уговором мира од 1856. год. већ добила слободу располагања у погледу трговине, доста ће бити, да се нагласи, да је баш уговор с Портом од 10. (22.) маја 1863., што је за тим следовао, и у погледу Србије наредио, да се одржи status quo трипостотне царине. Тако нам се исто у том погледу чини значајан позив на берлински уговор, који у 37. чл. никако није могао ограничити право србијиног располагања одржањем status-a quo, кад би истог права у опште било.

Србија је у току времена истина више пута ишла за том слободом располагања и тражила је за се, но берлински је конгрес у ствари није међународно признао.

Што је даккле Србија само као претпоставку ставила, да је за име берлински уговор од год. 1862., осим оног у 3. зачелу адицијоналних аката у погледу увозних и извозних пристојаба учињених изузетака, као год и старе портине трактате одржао, мислимо ми, да је по гласу и смислу 37. чл. утврђено.

Као што се из тог разлагања види, и с те је стране потпуно оправдано, што тражимо највећу повластицу.

Нова трговачка политика свију скоро држава учинила је једнак царински поступак општим основним начелом међународног промета, тако да већина држава већ по закону прописују реторсивну царину за тај случај, ако се с њеним провенијенцијама горе поступа, него ли с онима других држава. И ми смо у том положају. Чл. III. нашег уводног закона к царинској тарифи од 27. (15.) јуна 1878. прописује, ако се у иновемству диференцијално неповољно поступа с нашим провенијенцијама, да се одмах уведе 10-постотна наметна царина и, колико је роба слободна од царине, од 5-постотне царине од трговачке вредности. Кнежевској ће влади бити познато, да одредба тог III. чл. сама собом, силом закона, важи и да министарства обеју државних половина нису законом овлашћена, да ту одредбу примењују, како нађу за добро, или да од ње одустану.

Ако дакле кнежевска српска влада остаје при одрицању нашег правног потраживања у погледу највеће повлашћености, ц. и кр. влада мораће против тога не само формално протестовати, него си и право задржати, да учини све оне мере, које јој постојећи закони прописују и које иначе нађе за добро погледом на интересе монархије.

У једно је пак очевидно, да, докле год темељ нашег царинско-политичког одношаја не буде на чисто и докле год тако велике начеоне диференције уговарајуће делове буду делиле, да би из тог могло настати присилно стање реторсивних мера; да би наставак истом започетих преговора ради склапања трговачког уговора морао наићи на велике потешкоће, шта више, не би имао краја.

С тога су се Аустро-угарски повереници већ у првој конференцији нашли побуђени, да изјаве, да они, докле год Србија не призна наша права на највећу повластицу, која она пориче, према својим упутцима не могу преговоре наставити

Од новог, опширног проучења стања ствари и на пред од нас разложених разлога очекујемо, да ће кнежевска српска влада одустати од свог у ноти од 2. о. м. изреченог схватања; да ће н ше право на највећу повлашћеност безусловно признати и тако нам, као што ми желимо, дати прилику, да наставимо преговоре о уговору.

„Црвена књига“ о црногорском питању.

(Свршетак.)

Барон Пасети из Париза јавља жицом 17. јула барон Хајмерлу, да француска влада по телеграму немачког послоноше из Лондона своје приволење на индентичну ноту због Црне Горе веже за услов, да се код демонстрације с флотом не узима никакова војска за копно и да се не опали ни један хитац. Британска влада је прво увела као ствар уређену, о последњем се још расправља.

29. јула показује немачка влада своју резерв. Витез Хајгелмилер јавља из Лондона тај дан Хајмерлу, да је кнез Бизмарк стално одбио Гренвиљеву жељу, да се гроф Хацфелд овласти да води расправе с Портом у име својих другова те да је дао у Лондону изјавити да таково истицање не би одговарало досадашњем држању Немачке, Лорд Гренвиљ суди сад, да би било најприличније да немачки посланици у Цариграду међу собом утаначе начин предаје Црној Гори, те ставе у меморандум, који би гроф Хацфелд као најстарији предао Порти.

Као што се зна, Порта је опет пустила, да протече стављени јој рок од три недеље, а кад је прошао изгледало је, да су све власти осим Енглеске приправне испунити све жеље Портине ако она само уклони формални повод демонстрације, то јест ако преда Ујцињ. Већ тад се слутило да ће требати што пре изаћи из теснаца, који су силе саме себи начиниле.

Бар. Хајмерле упућује витеза Хајгелмилера у Лондону 18. августа овако: „Енглеска влада предложила је, нека се на одговор портин на колективну ноту од 22. јула одговори тако, по што Порта већ не нуди, да ће извести у одређеном року стављене јој предлоге, да она може само брзином и подпуношћу проведења ујцињске ствари показати своју добру вољу. Како ми је сер Хенри Елијот данас по налогу своје владе приопћио, дала је Русија у Лондону ову изјаву: „Ако енглеска влада кани остати код првобитнога захтева о демонстрацији флоте, Русија пристаје на то; ако ли би пак кабинети волели захтевати, да се град и окружје ујцињско одмах предаду за доказ искрености Порте, а да се о преостајућем (о Диношу и Груди) уређење придржи каснијем испитивању, била би Русија и с тим споразумна. То испитивање могло би се обавити по карти коју је Аустрија пријавила.“ Да не смета слови сила, пристао би лорд Гренвиљ на другу од оних двеју руских алтернатива, која је складна такођер с поступањем, које Француска предлаже, те нас пита, били се у одговору испустила горе наведена реч „потпуношћу.“ Ја сам енглеском посланику одговорио, да ми пристајемо на сваку форму редакције.

Порта је 16. септембра захтевала познати последњи рок до 21. септембра да уреди питања, те су 17. и 18. септембра тачно приспела приволења на то одрочење. О том је Порта дне 19. септембра обавештена с примедбом, „да силе поуздано очекују, да ће уређење, које Порта обриче, садржавати непосредну предају Ујциња и дотичног упутства Риза-паши.

На то је изашла опширна позната окружница Асим-паше од 21. септембра којом је Порта силама као на срамоту предала опширан промеморијум о црногорском, грчком и јерменском, те о финансијском питању, место да је одступила Ујцињ. О црногорској ствари уврштена је у „црвену књигу“ као последњи спис такођер позната депеша од 29. септембра, којом Порта опет изјављује, да ће Црној Гори предати Ујцињ.

Из делегација.

(Свршетак седнице одбора угарске делегације за спољашње послове, држане у четвртак 16. октобра.)

У погледу одношаја Аустро-Угарске к Немачкој пита Павле Андахази, у ком се стању налазе преговори с Немачком ради склапања царинског и трговачког уговора.

Бар. Хајмерле одговара, да су дотични преговори започели и да се нада, да ће Аустро-угарски трговачки одношаји к Немачкој за кратко време бити уређени.

Тим је била исцрпена дискусија о појединим питањима, те узме реч

Десидер Силађи, па рече: Прилике, што су берлинским уговором створене или требале бити створене и које су нам у своје време у тако лепој светлости приказане биле, канда у новије доба хоће другима да уступе место, које се с берлинским уговором не слажу, а велик део одредаба истог уговора није остварен, и нема изгледа, да ће се остварити. То говорнику изгледа, као да су се силе натицале, која ће се више изложити за мале новостворене суврене државе, а о оним одредбама берлинског уговора, што су повољне по Турску, нико ништа не говори. Што се Бугарске тиче, додирнуто је питање данка, примања једног дела турског државног дуга, рушења градова итд.; но нико у Јевропи не жури, да се та питања реше, као што је у берлинском уговору предвиђено. Источна Румилија јест у том смислу турска покрајина, Порта сме онде држати војску, градове градити итд. Од свега тога нема ничега; место тога туђим се упливом најживље ради за сједињење Бугарске и Источне Румилије, и то баш упливом оне силе, коју смо ми мислили да ради свог интереса морамо свуда по балканском полуотоку сузбијати. Што нам је за време берлинског уговора приказивано као особито јемство наших интереса, као брана против подизања велике јужно-словенске државе, на прагу је, да буде напуштено. Стављало нам се у изглед, да ће се проширити наши трговачки одношаји с истоком. Место тога наше дотичне тражбине у Србији и иначе кратким путем одбијају. Говорник с тога пита, мисли ли министар, да је у интересу монархије, да се потпуно, а не само једнострано берлински уговор изврши, е да ли је што у том погледу покушано, и с каким успехом? Даље: Ако моћ монархије није довољна, да задржи нове творевине на истоку, које су по монархију тако штетне, не мора ли монархија гледати, да нађе нова средства, како би своје интересе онде очувала? Најпосле: Је ли истина, да је Порта хтела да употреби своје право, по ком може слати војску у Источну Румилију, али да је од отог задржана приговором сила?

Бар. Хајмерле: Руско-турски рат беше велик историјски догађај, догодио се на земљишту, где је већ одавна врило. Нови су се државни облици са многих узрока врло тешко стварали, а средокрачу тих нових облика чини држава, која је бар за овај мах знатно ослабљена, на коју су онако тешке кризе наилазиле. У таким приликама не може никог изнен дити, ако се ти нови облици не стварају онако брзо, као што бисмо ради својих интереса желели. Министар не допушта, да је положај монархијине моћи на истоку ослабљен; шта више, противно ће се показати, кад једном наступи одлучан тренутак. Јевропа, о којој се толико говори, јест слободан појам, толико само стоји, да се све силе труде, да се споразумеју, кад поникне какво важно питање. То је случај и у погледу одредаба берлинског уговора. Но свако се мора чувати, да тај уговор не начини предметом распре међу силама, јер лек би тада био гори од болести, коју би требао да излечи. Сила која напред наваљује, нарочито ако се ослања на живље, с којима се политички не може рачунати, већ је у добитку према оним силама, које су си сгавиле задаћу, да потпомажу миран развитак ствари. Њему није познато, да је Порта хтела војску да пошље у Источну Румилију, а не изгледа му ни вероватно, јер по смислу уговора то се може учинити, само ако гувернер захте, али он није захтевао. Стварање Источне Румилије и Бугарске није може бити идеално решење, али то је ресултат компромиса, и усвојен с тога, да се сачувају већи заплети. Ако стање у тим земљима није повољно, томе није крив берлински уговор, него начин, како је он у тим земљама спроведен. Министар најодлучније изјављује, да он искрено жели, да се Турска одржи у границама берлинским уговором означеним, и да мисли, да се на тај начин може одржати, само ако Порта и од своје стране усхте што треба учинити за остварање тог мишљења. Ни у погледу монархијиних трговачко-политичких одношаја с истоком не може министар нигде да нађе она разуверења, о којима делегат Силађи говораше. Можда Србија није вољно железнички уговор потписала, али она га је и пак закључила, а јамачно ће и питање трговачког уговора овим или оним начином бити повољно решено. Босна, од природе благословена земља отворена је у правом смислу речи, царинске ограде пале су, наше власти управљају земљом. Што наше становништво још онако слабо експлоатише ту земљу, то никако није кривица владе, а тако исто ни берлинског уговора, који нам је у погледу Босне и Херцеговине осигурао потпуну слободу политике и народно-привредне акције.

На том је седница свршена.

Нови Сад, 23. октобра. Освештење споменика и парастос у борби погинулим руским добровољцима у српско-турском рату биће 26. окт. о. г. п. п. у Алексинцу у Србији, где је споменик као у средишту ондашње тешке борбе подигнут. Освештење ће свршити високопр. г. митрополит српски Михаил с архијерејима и вишим духовништвом. На учешће је позвао ондашњи главни вођ руски добровољаца г. Михаил Григоријевић Черњајев, споменув међу осталим ово: „Три хиљаде добровољаца, истина, нису могли претегнути теразије победе у рату 1876-те на страну браће своје; али је у долинама Тимока, Мораве, Ибра и Дрине, и на висовима око Алексинца и Ђуниса већа половина њих посведочила својом крвљу пуну пожртвовања преданост к српској свари и братску своју љубав к Србима.“

НОВИЈЕ.

— Србији састављено 19. о. м. ново министарство, и то овако: Пироћанац председник и министар правосуђа, Чед. Мијатовић спољашњих и привремено финансија, Гарашанин унутрашњих, Гудовић јавних грађевина, Стој Новаковић просвете, ђен. Лешјанин војени.

— Бечкој старој „Преси“ јављају из Берлина: „По дипломатским београдским вестима, гр. Брај, разговарајући се више пута с кнезом Миланом, уверио се, да је кнез озбиљно (?! — У.) вољан, да се искрено придружи Аустро-Угарској и да у Аустро-немачкој алијансији потражи чврстог ослонца за Србију.

— „Северонем. оп. нов.“ известиле су се на надлежну месту, те дознале, да није истинита вест старе „Пресе“ бечке, која је била јавила, да је немачки посланик, гр. Брај, кнезу Милану изразио негодовање немачке владе, што је онако дочекао бугарског кнеза.

— Један цариградски телеграм лондонске „Сен-Џемс-Газете“ вели, да је било сукоба међу Ризом пашом и Арбанаси и да је Риза паша потиснут.

— У Швајцарској се предузело гласање о ревисији савезног устава. По непотпуном ресултату, што је до 20. октобра био познат, ревисија је одбачена са 247,788 гласова против 119,205.

Уредништву овог листа достављене су ове **нове књиге**:

— **Летопис Матице Српске.** Уређује А. Хаџић. Књига 123. 1880 Свеска трећа. У Новоме Саду, Српска народна задружна штампарија 1880. Стр. 153 на 8-ини. Цена 70 новч.

— **Историја војничке Крајине** или историја васцелог српског народа са ове и оне стране Дунава, Саве, Уне, Врбаса тако и приморја (од 1538 до 1873 = 335 година) По изворима и изворним делима написао Фр. Ваничек, гимназијски управитељ у миру. С немачког превео Јустин Милан Шимић. Прва књига. Издаје Јован Ђуричић Биорац. 1880. У Новом Саду. Српска народна штампарија. 8-ина стр. XV. и 333. Цена 1 фор 60 нов.

Даље ове нове књиге, што су изашле накладом и штампом српске књижаре браће Јовановића у Панчеву:

— **Сто прича** за поуку и опомену малој и доброј деци. Скупио, превео и прерадио Лука Поповић, свештеник. Стр. 96 на 16-ини. Цена 30 нов.

— **Гвоздена образина** или старији брат краљев. Приповетчица за народ. По немачком. 67 стр. на 16-ини. Цена 20 новч.

— **Циганског кнеза.** Приповетка за народ. По немачком. 16-ина 51 стр. Цена 20 нов.

— **Кита цвећа** за добру децу. 8. л. на 16-ини. Цена 10 новч.

— **Дечији врт.** 16-ина 16 л. Цена 24 новч.

— **Прича о пепељузи.** 8-ина 10 л. Цена 30 н.

— **Прича о мачку у чизмама.** 8-ина 10 л. Цена 30 новч.

— **Прича о црвенкапи.** 8-ина 10 л. Цена 30 новч.

— **Зверница.** Поука и забава за децу. Мала 4-ина 10 л. Цена 30 новч.

Разне белешке.

(Школе у Угарској.) У Угарској имају 12,857 општина са 15,675 школа. У њима настављају 20,717 учитеља, од којих 4910 њих нису испитани. Угарска је подељена на 66 школских округа и има 58 државних школских надзорника. Међу окрузима има их, који н. пр. само 50, други, који чак 579 школа имају. Народне су школе свакидашње, повторне и недељне; од јавних и приватних завода имају само њих 1731 државни и општински значај, остали су вероваконски. Год. 1878. било је за школу обвезне деце 2.126,860, од којих је од иста у школу ишло њих 1.559,636. Изостанака од школе пријављено је 6.941,706, од којих су само 735,020 кажњени. Од школа су у њих 1347 најмљени станови. Школских књижница имају 2475. На школу се свега издаје 8.460,718 фор., а то се покрива школским приревом, школским закладама, школарином, субвенцијом и задужбинама. Но највише доходака долази од црквених прилога, општинских приноса и државне потпоре. Учитељи се просеком наплаћују у Будапешти н. пр. 961 ф., у једном ердељском округу 129 ф. У опште има још 8061 учитељ, који немају ни најмање плате (300 ф.) законите. Осим поменутих има у Угарској још 62 више народне и 61 грађанска школа, у које иду 12,413 ђака. Семинара има 22 државна, 26 католичких, 13 протестанатских, 3 православна и 1 јеврејски. У њима уче 3991 питомац, а настављају их 636 наставника.

— (Аустро-Угарски Лојд.) Возарински доходак аустро-угарскога Лојда износи од 1 јануара до конца августа 1880. свега 4,878.341 ф. напрама 4,937.379 фор. из исте периоде год. 1879. по том се доказује концем августа 1880. мањи добитак од 59.038 фор. Поједини месеци показују ове своте: јануара се је примило 24.618 ф. а фебруара 21.785 фор. више. Месеца марта примило се 64.239 фор. мање, априла 144.872 фор. маја 61.510 фор. јуна 25.274 фор. више. Јул показује мањи доходак за 124.581 фор. а август за 104.707 фор.

(Запис руске царице и дар бискупа Глигорије.) Руски дипломатички агент послао је по министру председнику Занкову у Рушчук кутијицу кнезу Александру, у којој беху од покојне царице три старинска прстена са бриљанти, три писма, што их је кнез писао својој тетки, портрет његовог деде и објава, да му је покојна царица записала 2 милијуна рубаља. — Бискуп Глигорија поклонио је кнезу пол сата од Рушчука удаљен, прекрасно уређен перивој. Кнез је одредио, нека перивој буде сваки дан три сата отворен публици.

(Нови женски шешири). До какве је разузданости дотерала шпекулација оних који изумевањем накарада за женско одело граде женскиње луткама и лажним, накарађеним лепотицама сведочи најновији изуметак женских шешира. У Паризу носе женске сада шешире, помоћу којих се може поцрвенети у лицу. Ево како су саграђени: на пантљикама, које се везују око врата, имају из нутра два малена капка од челика, па кад се женска с тим шеширом на глави коме год поклони, онда капци притисну крвне жиле на слепим очима, те крв одмах потече у образе и ови поцрвене. — Дакле није доста, што носе лажну косу, зубе итд. већ што им је најљепше благо — женски стид — па и то да буде лажно? — Брука људи!

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ.

Изишао је 2. број привредног листа

„ПРИВРЕДЕ“

с овим садржајем: Ђерзонова кошница. — Депекорација. (Свршетак.) — Како да се поступа са вином пре врења, при врењу и после врења. — О продаји воћа. — Салицилна киселина. — Цене вина. — Пабирци.

ЈОШ СЕ МОЖЕ ДОБИТИ

„ОРАО“

велики илустровани календар за 1881. год.

Цена 50 новчића или 1 динар.

Наручбине из Србије ваља упућивати књижари В. Валожића у Београду, из осталих крајева подписатој штампарији.

Ко наручи за готов новац или на распродају у више примерака ових календара добија према количини наручбине највећи рабат.

Накладна штампарија А. Пајевића
у Новом Саду.

КЊИЖАРСКА РАДЊА Ф. А. БРОКХАУСА
У ЛАЈПЦИГУ.

Пошто сам у својој издавачкој и сортиментатској радњи отворио особито огледање за промет

словенских књига (на разним словенским језицима)

молим овим издаваче (књижаре, приватне људе и друштва) да ми изволе послати спискове својих издања с назначењем цене и услова, по којима их могу уступити, и да ме о свима знатнијим књижевним новостима одмах на време извештавају.

МОЛИМ НЕК СЕ ЧИТА!

Мој брат Стеван прозван међу својим пријатељима мали Стевица бивши наредник у окружној војничкој канцеларији у Београду отишао је из Београда још 1877. некуд у свет; а мој други брат Милан — друга и потоња моја нада, преминуо је. Па молим сада овим путем мога брата Стевана, ако је још у животу, да ми се што пре јави; а уједно молим и друге његове познанике и пријатеље, да ми првом поштом кажу о њему коју ако изближе знају.

У Новоме Саду о св. Параскеви 1880,
Христина Сретковић.

Ред пловидбе

путничких пароброда од 19. (31.) октобра почињући, до даље наредбе.

од **Новог Сада** у **ЗЕМУН**: понедељником, средом, четвртком, суботом и недељом у 1 сат по подне.

од **Новог Сада** у **ОРШАВУ**: понедељником и четвртком у 1 сат по подне.

од **Новог Сада** у **ТИТЕЛ**: средом и недељом у 1 сат по подне.

од **Новог Сада** у **БРОД**: недељом и четвртком у 1 сат по подне.

од **Новог Сада** у **ПЕШТУ**: недељом, понедељником, средом, четвртком и суботом у ½5 сати по подне.

Нови Сад, 18. (30.) октобра 1880.

Отправништво.

Курс бечке берзе 23. окт. (4. нов.)

5% металица	72 —
5% народног заима	73.¼
Аустријска златна рента	87.¼
Сребро	—
Ц. кр. дукати	5.60
Наполеондори	9.36
Немачке марке	57.80

ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ.

На упразњено парохијско место III. разреда у српско прав. општини Надању бившем шајкашком баталиону, с овим се отвара стечај.

Проситељи имају своје са нужним сведочбама снабдевене молбенице путем својих предпостављених власти до 8. (20. новембра о. г. консисторији овој поднети.

Из седнице консисторијалне епархије Бачке у Новом Саду

3—3 КОНСИСТОРИЈА ЕПАРХИЈЕ БАЧКЕ.

СТЕЧАЈ.

Ради попуњења упражњене парохије у Шурјану, расписује се овим стечај.

Надтицатељи имају своје нужним сведочбама подкрепљене молбенице, најдаље за 6 недеља дана, од првог уврштења стечаја овог, подписаној конзисторији поднети.

Из конз. седнице у Темишвару 25. септембра 1880.

3—3 ЕПАРХИЈСКА КОНЗИСТОРИЈА.

КОНКУРС.

На упразњену учитељску штацију у Жумберку отвара се стечај до 12. новембра т. г.

Који би желили ово место задобити, имају са нуждним сведочбама до горестављеног рока — молбенице своје црквено-школском одбору поднети. Учитељу спада у дужност осим школске наставе у цркви појати при сваком богослужењу, — а и децу у пјенију својски обучавати.

Учитељска је плата 340 фор. а. вр., 4 фата тврди дрва, од венчања 50 н. од укопа великог 50 н. а од малог 25 нов. слободан стан, 2 собе, кујна, подрум, лепа башта и 2 комада земље.

У Жумберку у Барањи 12. окт. 1880. Пошта Mohács.

2—3 ЦРКВЕНО-ШКОЛСКИ ОДБОР.

СТЕЧАЈ.

У Срп. Пардању тражи се учитељ. Плата му је 136 ф. а. вр. у готовом новцу. 40 киб, жита и 40 киб. кукуруза у зрну. Осим тога ужива слободан стан с баштом и 2 и по ланца ораће земље. За огрев има 3 фата тврди дрва и 8 хвати сламе, са којом се зими и школа грејати има. Од погреба — где буде позван — добија 80 н. и као перовођи припада му годишње 12 ф.

Учитељ је дужан при сваком богослужењу у цркви појати као и школску децу црквеном појању обучавати.

Потражиоци имају своје правилно снабдевене молбенице најдуже до краја новембра овомесном школском одбору поднети. Лична ве представа препоручује.

У Срб. Пардању. МИЛАН КОИЋ,
1—3 председник.

ОГЛАС.

Изучени један економ који је прије три месеца дана свршио економску и шумарску школу и сад се налази код властите своје куће, исти тај економ моли да би могао код властелинства или код манастира службу добити, што се тиче економије и шумарије то доказује његова изучена сведоџба. Економ се налази у Каменици. Пошта иста. 1—1

За зиму.

ВИЉЕМОВ

антиартритички-антиреуматички

крв чистећи чај,

од

ФРАЊЕ ВИЉЕЛМА

апотекара у Neunkirchen (у Доњој Аустрији)

против костобоље, реуматизма, тако звани Kinderfüsse, застарели упорни болести, често загнојавајућих се рана, кожних болести и спољни уда, чирова на телу или лицу, зверенца, сифилистичног отока, отока цигерице и слезине, као код хемороидални стања, жутице, жестоки удни болова, болове зглавкова и мишица, тиштење желудца, потешкоће ветрова, тврде столице, потешкоћа при мокрењу, полуција, мушке слабости, тока код женских, шкрофулозни болести, оток жљезда и разни други болести, употребљаван је са најбољим успехом, што се са хиљаду сведочби доказати може. Сведочбе на захтев бадава.

Омотци су у 8 оброка подељени по 1 фор. за биљет и опрему 10 н.

Сваки нека се чува од куповања потворина, те нека пази на познати у многим државама законом заштићени мој биљег. 11—

Добија се у Н. Саду код г. Љубе Стефановића.

За јесен. За лето.

За пролеће.

Усљед препоруке ц. кр. зем. здравственога вијећа, концес. од вис. ц. кр. моравског намјеништва

МАРИЈАЦЕЛСКЕ КАПЉИЦЕ

ЗА СТОМАК.

Особито делујући лек за све болести стомака,

а преки лек против: **хрђава апетита, слабости стомака, неугодног даха из устију, надимања, ригања, колике, катара у стомаку, љутине у стомаку, правлење камена, многог шлајма, жутице, гадљивости и повраћања, главобоље** (ако од стомака долази) **грчева у стомаку, тврде столице или затвора, претоварења стомака, гњисте, болне слезине, црне цигерице и шуљева.**

Цена једне флашице заједно са упутством за употребу 35 новч.

Праве се могу добити у Н. Саду само код г. Плавшића апат., а у Петроварадину код Deodattos Erben.

Средишно стовариште за разашиљање код **С. Brady**, апат. **Kremsier.**

2—52

Стовариште конфекције за госпође

од

Х. ЛАЈТНЕРА ИЗ БЕЧА

приспело је овамо и налази се у гостионици код „зеленог венца.“

Препоручује по најјефтинијој цени, најновији огртача, јапунцета, мантила, **cagliostro**, палетоа, трикоа, капута за златом и перјем украшени, јапунцета за пут и против кише.

Задржаваће се само до 5. (17.) новембра. 2—6

Нек нам буде дозвољено, да високопоштоване госпође домаћице учинимо пажљивима на велику штедњу, која се у томе састоји, да се поред праве кафе

Кафа од смокава

кува. Тиме се две користи постигну; 1) кафа добија пријатан укус; 2) цела ствар много јефтиније стане. Тако дакле препоручујемо нашу **кафу од смокава.**

Са 100 фор. јемчимо, да је наш еспап истинит и чист. 113—200

Почем се наш еспап од других подражава; то обраћамо пажњу на наш заштитни жиг. Кафа наша од смокава добија се у белим завитцима са златним натписом Кафу ову од смокве произвађа творница

Viktor Schmidt & Söhne

у Бечу Wieden, Aleegasse Nr. 48.

Главно стовариште у Новоме Саду у трговини: код Емериха **Дингена** и **Браће Вагнера**. У Н. Паланки код **Нађ Деже**. J. Фриша G. Bienert у Вршцу. Опште аустро-угарско чиновничко друштво за потрошарину у Оршави. А. Бошковић и синови Панчево. Адалберт Шверер у Филипови.

SCHUTZ-MARKE S&S REEL

БОНБОНИ

од

БОКВИЦЕ

за прса, од кашља, од промуклости, од слуза (Schleim), **од тако званог магарећег кашља код деце** (Keuchhusten.) **Такођер против бола у плући и прсима.**

Боквица је биљка, коју је бог створио за лек и спасење болујућег човечанства. Биљка ова има у себи ту силу, да лечи грлобољу и душник. Што се тиче Victor Schmidt & Söhne нашег производа, јамчимо, да се у овим бонбонима налази чиста смеса од шећера и од сока од боквице. Чинимо пажљивим на наш заштитни жиг (Schutzmarke.)

Victor Schmidt & Söhne

Боквични бонбони по цени од 30 кр. кутијица могу се добити код:

k. k. Landesbef. Fabrikanten, Wien, Wieden, Aleegasse 48.

У Н. Саду: код **Г. Плавшића, Е. Дингена**; браће **Вагнера, Д. Коде; В. Швела, Л. Ц. Јунгингера** у Петроградину, **М. Ритер** Перјамош (Банат.) Х. А. Волтман, Н. Ђуришић у Руми, Ђ. Петровић Ириг, Јос. Бах у Земуну. Л. С. Месаровић Осек, J. Фриша у Вршцу, Опште аустро-угарско чиновничко друштво за потрошарину у Оршави. В. Стефановић Бела Црква. В. Лазаревић Сурчин. Rud. Reich, B. Pipel, Verőce, Г. Еленер Варјаш.

Објава.

Кућу моју у Митровици, под бројем 511 преко пута од бировјавног уреда, сасвим близу пијаце, продајем из слободне руке.

У истој кући, која је од солидног материјала саздана, има 4 собе и ходник у стаклету. Даље има у дворишту још једна кућа исто тако саграђена са 3 собе, кујном и комором. У собама је свугде штукатор, а под њима подрум зидан. Двориште је сво калдрмисано.

Који су вољни ову кућу купити, нека се непосредно на мене подписаног обратити изволе.

Са поштовањем
Кузман Марковић,
1—3 у Митровици.

ЗУБОБОЉЕ сваке врсте па и саме шупље и изеле зубе лечи брзо и и трајно индиски екстракт. Због изврсности своје требало би свака породица исти екстракт држати, а може се добити у Новом Саду само код г. **Д. Коде**, у Панчеву код **В. Х. Графа** апатекара, у Земуну код **Јов. Петровића**, у флашама по 35 н 9— **G Bäuchler.**

КАСЕ

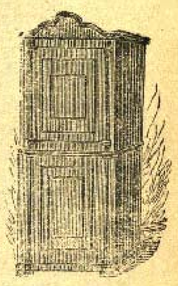

по најновијој американској системи, сигурне од ватре и похаре из фабрике

ФЕЛИКСА БЛАЖИЧЕКА
У БЕЧУ

у солидности и каквоћи израде не уступају ни једној до сада познатој фабрики, а у цени знатно јефтиније.

Наручбине прима и отправља г. Ђорђе Милићевић, трговац у Бечу, **Lazenhof**, код кога се могу мустре видити и цене сазнати. 5—

Одговорни уредник др. Милан Ђорђевић.

Српска народна задружна штампарија.